

निर्मल ग्राम पुरस्कार योजना
प्रस्ताव प्राप्त गावांची राज्यस्तरीय
तपासणी करण्यासाठी स्वयंसेवी
संस्थांची निवड करण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन
पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग
शासन निर्णय क्र. निर्मल-२००३/प्र.क्र. २४०/पापु-१६
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२, दिनांक :- ३० जुलै, २००५.

- वाचा:- १) केंद्रशासनाच्या ग्रामीण विकास मंत्रालयाचे पत्र क्र. डब्ल्यू-११०४२/३/२००२-सीआरएसपी दि.२०.६.२००३
- २) पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाचे पत्र क्र.निर्मल-२००३/प्र.क्र.२४०/पापु१६ दिनांक १०.११.२००३.
- ३) केंद्रशासनाच्या ग्रामीण विकास मंत्रालयाचे पत्र क्र. डब्ल्यू-११०४२/३/२००३-सीआरएसपी दि.३.११.२००३
- ४) पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाचा शासन निर्णय क्र.निर्मल-१००४/प्र.क्र.३७४/पापु-१६ दिनांक:- १६ एप्रिल, २००४.
- ५) पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाचे समक्रमांकाचे दिनांक २८ फेब्रुवारी २००५ चे पत्र.

प्रस्तावना :-

ग्रामीण परिसर, प्रामुख्याने उघडयावरील शौचविधीमुळे प्रदुषित होतो व त्याचे आरोग्यावर अनिष्ट परिणाम होतात. गावातील केवळ एक व्यक्ती उघडयावर जात असेल तर ती संपूर्ण गावाचे आरोग्य दुषित करू शकते, ही बाब विचारात घेऊन उघडयावरील प्रातर्विधीची पद्धत पूर्णपणे बंद करण्यासंदर्भात केंद्र शासनाने संदर्भाधीन अ.क्र.१ येथे नमूद केलेल्या पत्रान्वये निर्मल ग्राम पुरस्कार ही योजना जाहीर केली आहे. या योजनेनुसार, १००% घरे व शाळा व आंगणवाड्यामध्ये शौचालयाची सुविधा, हागंदारीमुक्त व स्वच्छ परिसर असलेल्या ग्रामपंचायती, पंचायत समित्या व जिल्ह्याना प्रोत्साहन बक्षिसे देण्यात येतात. तसेच यासाठी कार्यरत असणा-या व उद्युक्त करणा-या संस्था व व्यक्तींना सुध्दा प्रोत्साहन देण्यात येते.

२. सदर योजनेसाठी प्राप्त होणाऱ्या प्रस्तावांची शिफारस विभागीय सचिवांनी केंद्र शासनास करण्यापूर्वी सदर गावातील उघडयावरील प्रातर्विधी पूर्णपणे बंद झाला आहे, गाव व गाव परिसर पूर्णपणे हागंदारीमुक्त आहे याबाबतची खात्री करण्यात येते. त्यासोबत गावातील घनकचरा व्यवस्थापन, सांडपाणी व्यवस्थापन योग्य आहे, याची खात्री झाल्यानंतरच या गावांचा प्रस्ताव केंद्र शासनास पाठविण्यात येतो. यासाठी संदर्भाधीन अ.क्र. ५ येथील शासन निर्णयान्वये राज्यस्तरावर प्रस्ताव प्राप्त झालेल्या ग्रामपंचायतींची तपासणी करण्यासाठी स्वयंसेवी संस्थांची निवड केलेली असून त्यांना राज्यातील जिल्हे नेमून दिलेले आहेत. परंतु निर्मल ग्राम पुरस्कार योजनेतर्गत मोठ्या प्रमाणावर ग्रामपंचायतींचे प्रस्ताव प्राप्त होत असल्याने त्यांच्या तपासणीसाठी अधिक स्वयंसेवी संस्था नियुक्त करणे आवश्यक आहे. त्यामुळे तपासणी वेळेत पूर्ण करून हागंदारीमुक्त झालेल्या ग्रामपंचायतींचे प्रस्ताव केंद्र शासनास विहित मुदतीत पाठविणे शक्य होईल. म्हणून या योजनेतर्गत, प्रस्ताव प्राप्त ग्रामपंचायतींची तपासणी करण्यासाठी आणखी काही स्वयंसेवी संस्थांची निवड

करण्याचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता. याबाबत संदर्भ क्रमांक ५ येथील शासन निर्णय अधिक्रमित करून पुढील प्रमाणे निर्णय घेण्यात आला आहे.

शासन निर्णय :

ग्रामीण जनतेने शौचालय वापरण्याच्या सवयीचा कायमस्वरूपी अंगीकार करावा व त्यायोगे त्यांचे आरोग्यमान उंचावून व औषधोपचारावरील खर्च कमी होऊन त्यांचे जीवनमान उंचवावे, हा निर्मल ग्राम पुरस्कार योजनेचा मुळ हेतू आहे. हा हेतू सफल व्हावा, निव्वळ बक्षीसाच्या हेतूने गावाने यात सहभागी झालेले नाही याची खातरजमा करण्यासाठी संबंधित ग्रामपंचायतीची काटेकोर तपासणी करणे आवश्यक आहे.

२. त्यानुसार, राज्यातील निर्मल ग्राम पुरस्कारासाठी प्रस्ताव प्राप्त ग्रामपंचायतींची तपासणी करण्यासाठी खाली नमूद केलेल्या स्वयंसेवी संस्थांचे निवड करण्यात येत आहे. यासाठी प्रत्येक स्वयंसेवी संस्थानी त्यांच्या नावसमोर दर्शविलेल्या जिल्ह्यातील ग्रामपंचायतींची तपासणी करावी.

अ.क्र.	संस्थेचे नांव	निवडलेले जिल्हे
१)	शिवसदन रिन्युएबल रिसर्च इन्स्टीट्यूट, सांगली.	सांगली.
२)	पर्यावरण शास्त्र विभाग, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर	कोल्हापूर, रायगड
३)	अप्पासाहेब पटवर्धन तंत्रनिकेतन, देहू गांव पुणे	पुणे, ठाणे.
४)	महात्मा फुले समाज सेवा मंडळ, सोलापूर	सोलापूर, अहमदनगर, सातारा.
५)	सॅक्रेड, औरंगाबाद	औरंगाबाद, जालना, परभणी, हिंगोली
६)	स्वयंशिक्षण प्रयोग, उस्मानाबाद	उस्मानाबाद, नांदेड, लातूर, बीड
७)	निर्मल ग्राम विकास केंद्र, नाशिक	धुळे, नाशिक
८)	ग्रामपयोगी विज्ञान केंद्र, वर्धा	नागपूर, वर्धा, भंडारा, गोंदीया, चंद्रपूर, गडचिरोली.
९)	मातृभूमी फाऊंडेशन, बुलडाणा	बुलडाणा, अकोला, वाशिम
१०)	गोपुरी आश्रम, सिंधुदुर्ग	रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग
११)	संस्कार वाहीनी ग्राम विकास संस्था, अमरावती.	अमरावती, यवतमाळ
१२)	श्री. संत गजानन शिक्षण संस्था, जळगांव	जळगांव, नंदूरबार

३. निर्मल ग्राम पुरस्कारासाठी ग्रामपंचायतीकडून प्राप्त झालेले प्रस्ताव उपरोक्त स्वयंसेवी संस्थाना जिल्हा परिषदेकडून पाठविण्यात येतील. अशाप्रकारे प्रस्ताव स्वयंसेवी संस्थाना प्राप्त झाल्यानंतर ग्रामपंचायतींची तपासणी करताना स्वयंसेवी संस्थानी खालील नियम/अटीची पूर्तता करावी.

१) प्रस्ताव प्राप्त झाल्यानंतर संबंधित स्वयंसेवी संस्थेच्या किमान ४ कार्यकर्त्यांनी, प्रस्ताव सादर केलेल्या ग्रामपंचायतीस पुर्वसूचना न देता सदर ग्रामपंचायतींना भेट देऊन तपासणी करावी व त्याचा अहवाल राज्य शासनास प्रस्ताव स्वयंसेवी संस्थेस प्राप्त झाल्यापासून ३० दिवसांच्या मुदतीत सादर करावा.

२) या तपासणीत, गावातील प्रत्येक कुटुंबासाठी ज्ञाती सुविधा उपलब्ध आहे किंवा कसे, ती स्वच्छ व वापरात आहेत किंवा कसे याची तपासणी करावी. ही तपासणी करताना यादृच्छिक पद्धतीने (Random Sampling) न करता प्रत्येक घरासाठी उपलब्ध असलेल्या शौचालयाची प्रत्यक्ष पहाणी करून करावी. तसेच गावाच्या बाहेर उघड्यावर शौचविधी करण्याची शक्यता असलेल्या जागांची प्रत्यक्ष पहाणी करून सदर गावातील उघड्यावरील प्रातर्विधी पूर्णपणे बंद होवून गाव व गाव परिसर पूर्णपणे हांगदारीमुक्त झाला असल्याची खात्री करावी.

३) गावातील परिसर स्वच्छता, घनकचरा व्यवस्थापन, सांडपाणी व्यवस्थापन योग्य आहे किंवा कसे, याची तपासणी करावी.

४) गावातील सर्व शाळा, अंगणवाड्या येथे मुता-या व शौचालयाची पुरेशी सुविधा आहे किंवा कसे, गावातील तरंगत्या लोकसंख्येसाठी स्वच्छतागृहांची पुरेशी सोय आहे किंवा कसे, व ही सर्व शौचालये वापरात आहेत किंवा कसे याची तपासणी करावी.

५) निर्मल ग्राम पुरस्कारासाठी ग्रामपंचायतीची तपासणी करताना, ग्रामपंचायतीच्या प्रस्तावात भरलेली माहितीची पडताळणी करून त्यातील त्रुटींची पूर्ततासुद्धा तपासणी भेटीत करावी. तसेच प्रस्तावावर ग्रामसेवक, सरपंच, गट विकास अधिकारी व मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांच्या सह्या, शिक्के व नावे आहेत किंवा नाहीत हे तपासून, नसल्यास त्याची पूर्तता करून घ्यावी.

६) ग्रामपंचायतीची शिफारस करताना सदर गावाची पूर्ण माहिती शासनस्तरावर प्राप्त व्हावी म्हणून राज्यस्तरावर तयार केलेली तपासणी सुची संबंधित संस्थेने भरून शासनास व संबंधित जिल्हापरिषदेस सादर करावी व त्याची प्रत संस्थेकडेसुद्धा जतन करावी.

७) ज्यावेळी केंद्रशासनाच्या यंत्रणे मार्फत ग्रामपंचायतीची तपासणी होईल त्यावेळी या माहितीसह संबंधित स्वयंसेवी संस्थेच्या प्रतिनिधींनी उपस्थित रहावे.

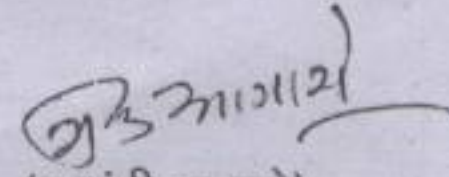
८) या तपासणीसाठी प्रति ग्रामपंचायत रु.२०००/- (रु. दोन हजार फक्त) या दराने संबंधित संस्थेस मानधन अदा करण्यात येईल. परंतु, यासाठी कोणताही अग्रिम देय असणार नाही. तपासणीचा अहवाल राज्य शासनास प्राप्त झाल्यानंतर त्यासाठी देय असलेले मानधन अदा करण्यात येईल.

४. याशिवाय, राज्यातील निर्मल ग्राम पुरस्कारासाठी प्राप्त होणा-या प्रस्तावांची शिफारस केंद्रशासनास करण्यापुर्वी सदर ग्रामपंचायती तपासण्यासाठी या विभागाच्या, संदर्भात अ. क्र. ४ येथे नमूद केलेल्या शासननिर्णयान्वये राज्यस्तरीय तपासणी समित्या गठित करण्यात आल्या आहेत. या तपासणी समित्या सुद्धा ग्रामपंचायतीची तपासणी करू शकतील. यासाठी संबंधित राज्यस्तरीय तपासणी समितीच्या ज्या सदस्यांनी संबंधित ग्रामपंचायतीची तपासणी केली त्यांना या तपासणीसाठी अनुज्ञेय असणा-या प्रवासभत्ता व दैनिक भत्याव्यतिरिक्त प्रत्येक सदस्यास प्रति ग्रामपंचायत रु.२००/- (रु. दोनशे फक्त) या दराने मानधन अदा करण्यात येईल.

५. स्वयंसेवी संस्थांना मानधन देण्यासाठी होणारा खर्च, तसेच समितीतील सदस्यांना मानधन देण्यासाठी होणारा खर्च क्षमता बांधणी व जाणीव जागृती यासाठी केंद्र शासनाकडून प्राप्त झालेल्या व स्टेट बँक ऑफ इंडिया, मादाम कामा रोड, नरिमन पॉईंट येथील बचत खाते क्र. ०११००००५१७५ या खात्यात जमा असलेल्या निधीतून भागविण्यात यावा.

६. उपसचिव तथा संचालक, सुधारणा सहाय्य व प्रकल्प व्यवस्थापन कक्ष, यांच्या निर्णयानुसार निर्मल ग्राम पुरस्कार योजनेसाठी प्राप्त प्रस्तावापैकी काही ग्रामपंचायतींची तपासणी राज्यस्तरीय तपासणी समितीकडून करून घेण्यात येईल.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने

(शुभांगी आगाशे)

कक्ष अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

- १) विभागीय आयुक्त, सर्व.
- २) मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद, सर्व.
- ३) प्रकल्प संचालक, सुधारणा सहाय्य व प्रकल्प व्यवस्थापन कक्ष, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, बेलापूर.
- ४) राज्य समन्वयक, क्षमता बांधणी व जाणीव जागृती कक्ष, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, बेलापूर.
- ५) उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी, (पंचायत) जिल्हा परिषद, सर्व.
- ६) गट प्रमुख, जलस्वराज्य प्रकल्प, जिल्हा परिषद, सर्व.
- ७) संबधीत सर्व संस्थांचे प्रवर्तक.
- ८) राज्यस्तरीय तपासणी समितीचे सर्व सदस्य, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, मंत्रालय मुंबई.
- ९) अवर सचिव, कार्यासन क्र.११, सुधारणा सहाय्य व प्रकल्प व्यवस्थापन कक्ष, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, बेलापूर.
- १०) निवड नस्ती का. क्र. १६, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, मंत्रालय, मुंबई.